

Aportacions a la toponímia urbana de Manacor durant la guerra civil

Gabriel Barceló Bover

1. Antecedents

La toponímia dels carrers de Manacor disposa de diversos estudis bàsics i imprescindibles a l'hora d'enllestir aquesta comunicació entre els quals destaquen els següents: *Calles de Manacor* (1962) de l'historiador Gabriel Fuster Forteza i del seu fill Josep M. Fuster Perelló; *Carrers de Manacor* (1997) d'aquest darrer, editat per l'Ajuntament a la col·lecció "Així és Manacor", amb el núm. 4, i d'un ben documentat article, *Els carrers de Manacor al segle XVII* (1998) de l'historiador Albert Carvajal Mesquida. Aquests han estat, en la major part els que m'han servit per enllestir aquest treball.

De l'anàlisi d'aquestes obres es fa palès que els manacorins disposam d'una considerable riquesa toponímica ciutadana —més de 400 noms, si hi afegim els aprovats oficialment després de la publicació de *Carrers de Manacor*— que ja dona els primers batecs en documents del segle XIII —com és en cas del **Palau** i de l'**Església**— i dels segles successius. Molts de topònims d'aleshores ja fa temps que s'han esborrat de la memòria col·lectiva

Dels segles XVII i XVIII, en canvi, el poble en recorda alguns: **Venturós, Barracar, Codolí, Salas, Blanquer, Rectoria, Porxo, Llull de la Bassa, Comte d'Ayamans, Bosch, Cós, Figuera, Enagistes...** Són noms que hem sentit pronunciar als nostres pares i padrins i altres persones d'edat. D'altres, encara perduren a la toponímia oficial i els coneix tothom. No eren noms oficials, sinó que els havia posat el poble i s'havien consolidat, almenys alguns dels més significatius. Però també n'hi ha hagut que han canviat segons els personatges que han habitat aquests carrers o per altres circumstàncies que els identificaran millor, com és el cas d'haver-hi construït qualche edifici singular, monument, capella...

És a partir del segle XIX ja ben avançat, quan es produeixen canvis substan-

cials de qualitat i sobretot en quantitat. El 22 de març de 1863, per ésser més exactes, s'informa els nostres regidors d'una circular del govern de la província, referida a la retolació dels carrers i numeració dels edificis, en compliment de l'art. 17 de la R O de 1860, dictada per Isabel II. La circular exigia, entre altres coses, l'ús de la llengua castellana i, per tant la traducció dels noms populars. El 16 d'agost — cinc mesos escassos després de l'advertiment— les nostres autoritats municipals informaren el governador d'haver aprovat la nova retolació i li trameteren un catàleg amb els noms de 48 carrers de Manacor i 3 de Sant Llorenç des Cardassar, aleshores encara no segregat del nostre municipi. En la refeta —jo diria que “desfeta”— es varen substituir noms antics i populars per altres més fantasiosos i de buen gusto, en consonància amb les idees liberals imperants dels il·lustrats. En dir això, pens en canvis com **Bous** per *Amistad*, **Venturós** per *Felicidad*... que tan poc o no-res tenien a veure amb els costums, la vida i la història del nostre poble. Aquest va ser, segurament, el cop més fort que rebé la nostra toponímia urbana de cara al compliment de la pragmàtica de Carles III, *de introducir mañosamente la lengua*.

Altres cops i glopades —menys intensos que la de 1863— foren el de 1925, el de 1932, els dels anys de la Guerra d'Espanya (1936-1939) i, naturalment, els de postguerra (1950, 1958, 1967 i 1970...) Tots ells tendents a fer-nos més ‘cultes’ i ‘espanyols’. Però no serà en aquesta avinentesa que en tractaré. Ara només em centraré en les noves denominacions i canvis efectuats per la Segona República —i encara de passada— i en els dels anys dels esclafits i de l'arribada de la feredat.

2. L'aportació republicana (1932-1936)

En contra del que suposàvem abans de l'anàlisi, la Segona República no es va preocupar gaire —per no dir gens ni mica— de la normalització de la llengua al carrer. Els quinze canvis que es feren en aquest període serviren per “carregar-se” altres tants noms tradicionals que havien estat respectats àdhuc pels liberals de 1863. Els substituïren a favor dels seus protagonistes i dels seus ideals. No en retolaren cap de nou encuny. Vegeu-los tot seguit:

Canvis de nom durant la segona república, 1932-1936

Núm. Ordre	Núm. CM*	Nom que tingué de 1863 a 1932	Nom posat per la 2a. República (1932)	Nom que té actualment (2002)
01	15	Centro (1863)	Manuel Azaña	Antoni Duran
02	72	Infante (1863)	14 de abril	Convent (c.del)
03	73	Convento (1859)	Pi y Margall	Convent (plaça)
04	118	Secorrat (1846)	Francisco Gomila	Francesc Gomila
05	148	Capitán Antonio(1863)	Jaime Soler	Jaume Domenge
06	159	Reina Victoria (1911)	Esperanza García	Jordi Caldentey
07	172	Labrador (1863)	Lorenzo Galmés	Llaurador
08	182	Mayor (1868)	Fermín y Galán	Major

09	208	Directorio	Libertad	Mora (pl. de sa)
10	224	Nueva (1726)	Julián Besteiro	Nou
11	268	Príncipe (1863)	Capitán García Hernández	Príncep
12	278	Palacio (1862)	Rector Rubí	Rector Rubí. (pl. del)
13	279	Rey (1863)	Alcalá Zamora	Rei (c. del)
14	294	Alfonso XII (1925)	República, (av. de la)	Salvador Juan,
15	351	Torrente (1868)	Pablo Iglesias	Torrent (av. des)

Font: elaboració pròpia a partir de *Carrers de Manacor (1997)*

* Aquest nombre correspon al que porta a *Carrers de Manacor*

Com veiem, tan sols tres dels quinze no són noms de persona: 14 de abril, Libertad i República. Quant a l'ús del català, no calen comentaris. No deixa de ser una dada curiosa que dediquin la plaça del Palau al seu contrincant, el rector Rubí.

3. L'aportació dels vencedors de ‘La Cruzada’ o ‘Movimiento Nacional’

Les retolacions aparegudes durant el període de la Guerra Civil són bastant més nombroses que les del període precedent. Es dona nom a un total de 55 vies urbanes. Hi trobam de tot: conservació d'alguns noms posats el 1932, substitució de noms tradicionals, recuperació de noms anteriors a la República i noves denominacions de vies sense batejar. Els anys de l'activitat més gran són, per ordre decreixent, el 1939, amb 34 denominacions, seguit del 1936, amb 17 i, de 1937, amb tan sols 2. El 1938 és un any estèril per a aquests afers.

3.1 Noms que conserven dels posats pels republicans:

1. **Francisco Gomila**
2. **Jaime Soler**
3. **Rector Rubí**

3.2. Noms republicans que canvien, amb algunes recuperacions:

01. Manuel Azaña	esdevé	<i>Antonio Durán</i>
02.14 de abril	esdevé	<i>18 de Julio</i>
03. Pi y Margall	esdevé	<i>Convento (plaça del)</i>
04. Esperanza García	esdevé	<i>Jorge Caldentey (pl. de)</i>
05. Lorenzo Calmés	esdevé	<i>Labrador (recuperació de 1863)</i>
06. Fermín Galán	esdevé	<i>General Franco</i>
07. Libertad	esdevé	<i>General Goded (pl. del)</i>
08. Julián Besteiro	esdevé	<i>Nueva (recuperació de 1863)</i>
09. Cap.García Hernández	esdevé	<i>Príncipe (recuperació de 1863)</i>
10. Alcalá Zamora	esdevé	<i>Rey (recuperació de 1863)</i>
11. República	esdevé	<i>Salvador Juan, F.E.(av. de)</i>
12. Pablo Iglesias	esdevé	<i>Cuatro de Setiembre (av. del)</i>

3.3. Noms tradicionals que substitueixen:

01. Agua	esdevé	<i>Teruel (i) Pedro Llull F.E.</i>
02. Bandrís	esdevé	<i>Vía Alemania</i>
03. Alejandro Roselló	esdevé	<i>Juan Segura F.E.</i>
04. Asalto	esdevé	<i>Antoni Pascual F.E.</i>
05. Baix des Cós (av.)	esdevé	<i>General Mola</i>
06. Ángel	esdevé	<i>Bartolomé Sastre F.E.</i>
07. Conde de Sallent	esdevé	<i>Calvo Sotelo (pl.)</i>
08. Cós (pl.)	esdevé	<i>José Antonio Primo de Rivera</i>
09. Diana	esdevé	<i>Belchite (i) Sebastián Planisi, artillero</i>
10. Estrella	esdevé	<i>Martín Vila, F.E.</i>
11. Lirio	esdevé	<i>Guillermo Planisi, artillero</i>
12. Noguera	esdevé	<i>Juan Prohens, F.E.</i>
13. Pinos (av.)	esdevé	<i>Jorge Sureda, F.E.</i>
14. Servera (pop. Bon Jesús)	esdevé	<i>José López, F.E.</i>
15. Ferrer	esdevé	<i>Martín Bassa, requeté</i>
16. Felicidad	esdevé	<i>Pedro Morey, F.E.</i>
17. Aragón	esdevé	<i>Pedro Riera, F.E.</i>
18. Camí del Mar	esdevé	<i>Vía Portugal</i>
19. Palma (ctra.)	esdevé	<i>Vía Roma</i>

Els denou noms citats, anteriors a la Segona República, es convertiren en 21, perquè desdoblaren els carrers de *s'Aigua* i de *Diana*. Feta excepció de les tres vies (Alemanya, Portugal i Roma) tota la resta són noms de joves morts a la contesa nacional, la majoria afiliats a la Falange Española (FE).

3.4. Denominacions de carrers fins aleshores sense nom:

01. Brunete	08. Juan Alcover	15. San Roque
02. Calderón de la Barca	09. Lope de Vega	16. San Sebastián
03. Capdepera	10. Virgen del Carmen	17. Santa Catalina Thomás
04. Capitán Cortés	11. Miguel Cristet	18. Santa Lucía
05. Cervantes	12. Mossén Alcover	19. Alcázar de Toledo
06. Costa y Llobera	13. Oviedo	20. Son Servera
07. Covadonga	14. San Lorenzo	21. Virgen de la Cabeza

Trobam, en total, 21 noves denominacions, la majoria de les quals no tenen, aparentment, connotacions bèl·liques, tot i que s'hi pot endevinar l'admiració dels nostres edils per llocs emblemàtics de batalles (Brunete, Covadonga, Oviedo, San Lorenzo, Son Servera, Virgen de la Cabeza, Alcázar de Toledo); la influència de la Santa Mare Església (San Roque, San Sebastián, Santa Catalina Thomás...) i un punt d'equilibri entre grans literats de la llengua dels vencedors (Calderón de la Barca, Cervantes, Lope de Vega) i els del català de Mallorca (Joan Alcover, Costa i Llobera, Mn. Alcover) —cosa ben d'agrair altrament que pensassin en els nos-

tres en aquell temps, car totes aquestes denominacions són de 1939, una vegada esvaïda l'olor de la pólvora i amb clars indicis de començar a imposar-se el seny i el sentit comú. Els noms parlen per si mateixos. Segurament així devien deixar contents els homes d'armes (militars, falangistes, milicians i requetés), el rector i la seva comunitat parroquial i, de rebot, la intel·lectualitat espanyolista i mallorquina. Bé es cuidaren que no s'hi escapàs cap nom de catalans del principat: aleshores eren execrables rojos-separatistas.

4. Resum numèric dels topònims 1936-1939, desglossat per anys:

Any posada	Conservats de 1932	Substituïts de 1932	Substituïts anteriors a 1932	Noves denominacions	Total
1936	3	3	12	--	18
1937	-	2	2	--	4
1938	-	-	--	--	--
1939	-	7	5	21	33
TOTALS	3	12	19	21	55
Percentatges	5,45%	21,82%	34,55%	38,18%	

5. Topònims posats de 1936-1939 que encara perduren:

Núm. Ordre	Núm. CM	Any de posa	Nom posat	Nom que el substitueix	Data substit.	Nom que perdura (2002)
01	02	1939	Teruel	Aigua	1984	Aigua
02	05	1939	Alemania			Alemania, Via
03	06	1936	Juan Segura F.E.			Joan Segura F.E.
04	15	1936	Antonio Durán F.E.			Antoni Duran F.E.
05	20	1936	Antonio Pascual F.E.			Antoni Pascual F.E.
06	29	1937	General Mola	Baix des Cós	1984	Baix des Cós, av.
07	35	1936	Bartolomé Sastre F.E.			Bartomeu Sastre F.E.
08	37	1936	Calvo Sotelo	Sa Bassa, pl.	1982	Bassa, pl. de sa
09	46	1939	Brunete			Brunete
10	49	1939	Calderón de la Barca			Calderón de la Barca
11	51	1939	Capdepera			Capdepera
12	54	1939	Capitán Cortés			Capità Cortès
13	58	1939	Cervantes			Cervantes
14	72	1937	18 de Julio	Convent, c.	1984	Convent, c. des
15	73	1939	Convento			Convent, pl. del
16	75	1937	José Antonio	Cós, pl. des	1984	Cós, pl. des
17	76	1939	Costa y Llobera			Costa i Llobera
18	77	1939	Covadonga			Covadonga

19	83	1939	Belchite	Diana	1984	Diana
20	104	1936	Martín Vila F.E.*	Estrella	1990	Estrella
21	136	1936	Guillermo Planisi F.E.			Guillem Planissi FE
22	151	1939	Juan Alcover			Joan Alcover
23	157	1936	Juan Prohens	F.E.		Joan Prohens F.E.
24	159	1936	Jorge Caldentey,	artillero		Jordi Caldentey
25	161	1936	Jorge Sureda	F.E.		Jordi Sureda F.E.
26	162	1936	José López	F.E.		José López F.E.
27	171	1939	Lope de Vega			Lope de Vega
28	172	1939	Labrador			Llaurador
29	182	1939	General Franco	Major	1984	Major
30	183	1939	Vía Roma	Via Majòrica	1971	Via Majòrica
31	185	1939	Virgen del Carmen			Mare de Déu del Carme
32	189	1936	Martín Bassa,	requeté		Martí Bassa
33	200	1939	Miquel Cristet			Miquel Cristet
34	208	1939	General Goded	Mora, pl. de sa	1984	Mora, pl. de sa
35	211	1939	Mossèn Alcover			Mossèn Alcover
36	222	1939	Navarra			Navarra
37	224	1939	Nueva			Nou
38	231	1939	Oviedo			Oviedo
39	246	1936	Pedro Llull F.E.			Pere Llull F.E.
40	247	1936	Pedro Morey F.E.			Pere Morey F.E.
41	248	1936	Pedro Riera F.E.			Pere Riera F.E.
42	263	1939	Vía Portugal			Via Portugal
43	268	1939	Príncipe			Príncep
44	279	1939	Rey			Rei
45	294	1936	Salvador Juan F.E.			Salvador Juan F.E.
46	308	1939	San Lorenzo			Sant Llorenç
47	312	1939	San Roque			Sant Roc
48	314	1939	San Sebastián			Sant Sebastià
49	317	1939	Santa Catalina Thomàs			Santa Catalina Tomàs
50	358	1939	Santa Lucía			Santa Lluçia
51	320	1936	Sebastián Planisi,	soldat inf.		Sebastià Planissi
52	321	1939	Alcázar de Toledo	Sebastià Rubí	1989	Sebastià Rubí
53	339	1939	Son Servera			Son Servera
54	351	1937	4 de Septiembre	Torrent, av. des	1984	Torrent
55	368	1939	Virgen de la Cabeza			Virgen de la Cabeza

* Fins ara és l'únic dels noms considerats tabú, posats en el període de la guerra, que ha estat substituït, i no va passar absolutament res!

Com es pot deduir de l'observació de la taula, en perduren 43 dels 55 apareguts durant la Guerra. D'aquests, certament n'hi ha uns quants que mai no s'haurien de d'esborrar o substituir, com són els de noms de pobles de la comarca (St.

Llorenç, Son Servera, Capdepera...), els dels nostres homes de lletres (Joan Alcover, Costa i Llobera, Mn. Antoni M. Alcover [que només participa d'una tercera part de l'avinguda tripartida]); els dels sants (Santa Catalina Tomàs, Sant Sebastià...), els d'oficis o ocupacions (Llaurador...) ja que no hi ha en aquest món res tan dolent que no tenguí cosa bona. Altrament, n'hi ha una vintena llarga que denuncien clarament que el franquisme fascista encara roman tan vigent com els honors que atorgaren al *Generalísimo*, en fer-lo *Hijo Adoptivo*, el 21 de desembre de 1936, i en declarar-lo, el 2 de maig de 1967, *Alcalde Honorario y Perpetuo de la Ciudad de Manacor*. Es veu que això de *perpetuo* no eren només paraules de compliment i per quedar bé.

6. Un repte de futur

Mentre redactàvem aquesta comunicació (8.05.2002) hem tengut a les nostres mans unes propostes molt encoratjadores que la Regidora de Cultura, Sra. Margalida Fons Galmés, té enllestides de cara a rompre la intangibilitat d'una trentena de noms de carrer posats en el període analitzat i amb alguns del posterior. Podem assegurar que rompen motles ja que es tracta de canviar uns esquemes que s'han perllongat —alguns d'ells— 65 anys i de fer justícia equitativa entre uns ciutadans que tingueren igual dissort i diferent reconeixement oficial com a 'herois' de la guerra.

D'altra banda, retornar els noms populars i honorar els conciutadans que han prestigiats amb la seva bona feina el nostre país, és cosa que preveu la Llei de normalització lingüística de 1986 i el sentit comú de qui vulgui retornar a les seves arrels. Per dissort, amb aquesta nova embranzida, encara no s'acabaran, si arriba a bon port, de posar les coses al seu lloc perquè la subordinació lingüística i la imposició cultural castellana no acabà el 1939. Només per posar un exemple, entre molts altres que podria citar, el 1950 els manacorins dedicàrem una plaça al dictador general Primo de Rivera, que encara perdura amb el seu nom. Però, bona i santa cosa és anar pujant graons d'aquesta empinada escala de l'hegemonia. Desitjam sincerament que aquestes propostes s'aprovin per unanimitat i, d'aquesta manera, puguem demostrar la nostra maduresa mental, cultural, lingüística i democràtica en els nostres carrers.

Les petites molèsties que tot canvi comporta no haurien de suposar res més que això: un petit trasbals semblant al que es produeix a una casa qu l'emblanquinen o hi fan dissabte. Una vegada posades les coses en ordre, ens hi sentirem més bé i a plaer.

Una reordenació ben justa i necessària que la història dels manacorins ens reclama per pura coherència amb els postulats de democràcia, malgrat sigui vigilada i restringida.